

اسلام پژوهی - ۴

دکتر توفیق صباغ

ترجمه

سید محمد حسین مرعشی

استعاره‌های قرآن
پوشش‌های گفتاری در قرآن

نگارخانه
نشر نگاه معاصر

مقدمه

پیش از هر چیز، نقش اساسی‌یی که قرآن در شکل‌گیری زبان کلاسیک عربی بر عهده دارد، به پژوهش صبورانه آقای صباغ، در زمینه استعاره‌ها، اهمیت ویژه‌ای می‌بخشد. و نیز ضرورت نوسازی اصولی واژگان، برای روشنفکران جهان معاصر عرب، به این اثر ارزشی مسلم می‌بخشد.

در گردهمایی سال ۱۹۳۴ فرهنگستان پادشاهی زبان عربی^۱ در قاهره، مسأله تضمین یعنی مشروعیت «کاربرد ارادی یک واژه در مفهومی اندک متفاوت با مفهوم رایج آن و به‌طور ضمنی در مفهوم قرآنی آن» در دستور کار جلسه قرار گرفت. با وجود برداشت دستوریان (نحویون) از تحریفات ممکن، در صورت لزوم، تنها می‌توان بر مشروعیت تضمینی (قیاسی نه سماعی) صحه گذارد، اما نمونه‌ای از این‌گونه، در قرآن یافت نمی‌شود، زیرا قرآن به ارزش ریشه‌ای الفاظ عربی که وحی آنها را به صورت عبارت‌های قرآنی در آورده است به شدت توجه دارد. موضوع مجاز مجاز (استعاره‌های قرآنی) که معتزله آن را پیش کشید، تنها نمودی از یک موضوع کلی است و آن موضوع، قدرت کاربرد استعاره در تاریخچه واژگان فنی موجود در زبان یک تمدن است. در کنار دیدگاه لغویون محض که بر عدم درک حقیقت اصرار می‌ورزند و تنها درک معنی عینی و بی‌واسطه کلمه‌ها را ممکن می‌دانند تا دیدگاه عرفانی که برای هر کلمه ابهامی

1. L'Académie royale de la langue arabe

کنایی قائل است، دیدگاه نمادگرایان قرار دارد که مراحل چند در این مورد برمی‌شمرند؛ زبان‌شناسان به آرایش واژگان توجه نشان می‌دهند و ارزش ساختاری موقعیت کلمه‌ها را جدا از مفهوم حقیقی آنها در نظر می‌گیرند. حقوق‌دانان، علمای اخلاق و جامعه‌شناسان بر جنبه تکلیفی و حقوقی‌بی که تدوین قانون برای برخی کلمه‌ها قائل است تأکید دارند. فیلسوف‌ها چه اسم‌گرا و چه واقع‌گرا ناگزیر از بها دادن به واقعیت مجازی‌اند، هر چند برخلاف لغت‌شناسان (لغویون)، مفهوم حقیقی یک واژه، مفهوم بی‌واسطه کاربرد عام آن نیست، بلکه هویت مجرد اندیشه محض می‌باشد. برای بررسی این اندیشه‌ها، نیاز به تحلیلی اساسی است و این کتاب می‌تواند همان تحلیل باشد که به تمثیل‌های قرآنی پرداخته است.

سرگذشت طولانی تفسیر معنایی قرآن، تنها تکوین دستور زبان عربی را روشن نمی‌سازد بلکه تکوین اصطلاحات فنی شریعت اسلامی را نیز نشان می‌دهد. در کنار کتاب پرارزش تور آندره^۱ درباره تحول شخصیت حضرت محمد ﷺ در تفکر عام امت مسلمان، نیاز به اثری فوق‌العاده گیرا احساس می‌شود که بتواند گسترش معنایی واژگان قرآنی را در درون‌نمایه‌های بنیادین اندیشه‌های اصلی تمدن اسلام شرح دهد. اثری که کتاب حاضر می‌تواند نقطه آغاز آن باشد.

لویی ماسینیون

پیش‌درآمد

این کتاب پژوهشی است درباره استعاره، مجاز عقلی، کنایه، تشبیه و تمثیل. تأکید ما بر استعاره از آن روست که می‌توان آن را سرآمد صورت‌های بلاغی به‌شمار آورد. در این مقدمه به تعریف استعاره و دیگر تصویرهای بیا پرداخته‌ایم. همچنین کوشیده‌ایم که نگاهی هر چند مختصر به مسائل مربوط به استعاره بیفکنیم: این که آیا استعاره می‌تواند اندیشه‌های انسان را بیان کند و راهی به سوی شناخت جامعه‌ای که در آن شکل گرفته است می‌گشاید. پرسش‌هایی دیگری از این دست.

در حقیقت، این تحقیق، وامدار پژوهش اخیر دوشیزه کنراد^۱ است. و از آنجا که ضرورت بررسی آثاری در زبان عربی که به مجاز پرداخته‌اند حس می‌شد ناگزیر به صورت‌های بلاغی عرب نگاهی اجمالی خواهیم داشت.

نویسندگانی که پیش از ما به این موضوع پرداخته‌اند به دو گروه تقسیم می‌شوند: اولین گروه، که می‌توان سلمی را نماینده آن دانست، به نقل مثال‌هایی از مجازهای قرآن بسنده کرده‌اند. دومین گروه، به نمایندگی م. سیستر^۲ به بررسی علمی پرداخته‌اند.

در این اثر کوشیده‌ایم که مطالب، تا حد ممکن، به گونه‌ای جامع ارائه شود. در

1. Mlle Konrad, *Étude sur la métaphore*, 32 et sqq.

2. M. Sister

1. Tor Andra